

איסור בל תשחית בשעת מלחמה

הרב נחמיה רענן, ראש ישיבת הבקעה, שדמות נריה

הקדמה

מלחמת 'חרבות ברזל' מפגישה את חיילינו הי"ו עם שאלות שקשורות לאיסור 'בל תשחית'. הפעילות המלחמתית באזורים מיושבים מולידה סיטואציות שונות של פגיעה ברכוש אזרחי בצורות שונות. במאמר ננסה לבחון את הגדרות איסור 'בל תשחית' בשעת מלחמה ובעקבות זאת גם את מצבי ההיתר השונים. למותר לציין שאין במאמר זה ניסיון לפסוק הלכה בשאלה מורכבת זאת שתלויה בדרך כלל בהערכת המציאות של המפקדים בשטח. מאידך, העלאת המודעות לאיסור עשויה להשפיע על החלטה להימנע מהשחתה במצבים שבהם אין בה צורך מוצדק.

המקור לאיסור 'בל תשחית' בפסוקים בפרשת שופטים (דברים כ, יט-כ):

כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתַפְּסָהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ
לְנִדְחֵיהֶם עָלְיוֹ גְרָזוֹן כִּי מִמָּוְנוֹ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הֶאֱדָם עַץ הַשֵּׁדָה לְבֵא
מִפְּנֵיהֶ בְּמִצּוֹר: רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעֶה כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אִתּוֹ תִשְׁחִית וְכָרַתָּ
וּבְנִיתָ מִצּוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הוּא עֵשָׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ:

הכתוב, על פי פשוטו, מבחין בין השחתת עץ מאכל (פסוק ט) להשחתת עץ סרק (פסוק כ): השחתת עץ מאכל נאסרה ואילו השחתת עץ סרק הותרה.

מהפסוקים לדרשות חז"ל

בדרשות חז"ל אנו מוצאים הגבלה של איסור השחתת עצי מאכל וחיידוש של מצבי היתר. אחד המקורות המשמעותיים בהקשר הזה הוא דרשת הספרי (דברים שופטים רג):

לבוא מפניך במצור, הא אם מעכבך לבוא מפניך במצור קצצהו.

פסוק יט מסתיים במילים "לבוא מפניך במצור" שמשמעותם לא ברורה לגמרי, ומהמילים הללו לומד הספרי שמותר לקצוץ עץ מאכל לצורך המצור.

פסוק יט מתחלק לארבעה חלקים:

א. תיאור המקרה - "כִּי תִצּוֹר אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיָהּ לְתַפְשָׁהּ"

ב. האיסור - "לֹא תִשְׁחִית אֶת יַעֲצָה לְנִדְחֵי עַלְיוֹ גְרָזָן"

ג. ההתנהגות הרצויה - "כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוֹ לֹא תִכְרֹת"

ד. טעם האיסור - "כִּי הָאָדָם עַץ הַשָּׂדֶה [לְבֹא מִפְּנֵי בְּמִצּוֹר]"

השאלה האם המילים "לבוא מפניך במצור" מתפרשות כחלק מטעם האיסור או שהן עומדות לעצמן - ואם כן, צריך להבין מהי משמעותן.

לפי הספרי טעם האיסור מתמצה במילים "כי האדם עץ השדה" כפי שנדרש שם:

כי האדם עץ השדה, מלמד שחיייו של אדם אינם אלא מן האילן.

הכתוב מנמק את האיסור בכך שחיייו של האדם תלויים בעץ מאכל ולכן לא ראוי לכרות אותו. ממילא, לדעת הספרי המילים "לבוא מפניך במצור" מיותרות ונדרשות ללמד שהאיסור נאמר רק כששמירת האיסור אינה מעכבת את המצור. לפי הספרי, הפסוק נקרא באופן הבא: "לא תשחית" וכו' אלא אם כן "לבוא מפניך במצור" דהיינו ששמירת האיסור תגרום לכך שלא תוכל לצור על העיר.

מסקנת הספרי שיותר לקצוץ עץ מאכל לצורך המצור עומדת בסתירה לפשט פסוק יט שאוסר קציצת עץ מאכל בכל מצב. צריך אם כן להבין מה גרם לחז"ל לדרוש את פסוק יט שלא כפשוטו.

בפרק החובל (בבא קמא צא, ב - צב, א), מובאת ברייתא שדורשת גם את פסוק כ מתוך ההנחה שעצי מאכל מותרים בהשחתה לצורך המצור:

תניא נמי הכי: רק עץ אשר תדע - זה אילן מאכל, כי לא עץ מאכל הוא - זה אילן סרק; וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר, מה ת"ל כי לא עץ מאכל? להקדים סרק למאכל; יכול אפילו מעולה בדמים? ת"ל: רק.

הברייתא דורשת את פסוק כ שעוסק בהיתר כריתת עץ סרק -

רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא איתו תשחית וכתב.

1 המילה 'כי' משמשת במשמעות של 'אלא'.

2 המילה 'כי' משמשת במשמעות של טעם ונימוק.

הברייתא הופכת את המשמעות הפשוטה של הפסוק שבא להתיר כריתת עץ רק אם ברור שהוא לא עץ מאכל, ודורשת שהמילים "רק עץ אשר תדע" באות להתיר כריתת עץ מאכל. בהמשך, מקשה הברייתא על דרשה: אם כן, מדוע נאמר בפסוק "כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכת", שהרי לפי הדרשה גם עץ מאכל ניתן לכרות? על כך משיבה הברייתא "להקדים סרק למאכל". כלומר: מותר לכרות גם עץ מאכל, אלא שאם ניתן לכרות עץ סרק ולא עץ מאכל אזי יש להקדים את כריתת עץ הסרק לעץ המאכל.

הברייתא מסתיימת במשפט הבא:

יכול אפילו מעולה בדמים? ת"ל: רק.

מפרש שם רש"י את דברי הברייתא:

יכול אפי' מעולה בדמים - לקורה יותר מפירות יהא סרק קודם לו.

ת"ל רק - מיעט הקדמה.

יוצא למסקנת הברייתא שעץ מאכל שערך העץ (החומר) גבוה מערך פירותיו, מותר לכרות אותו ואין עדיפות לכרות במקומו עץ סרק.

לסיכום, הברייתא דורשת מפסוק כ מסקנה הפוכה מפשוטו של מקרא, ומגיעה למסקנה שמותר לכרות עץ מאכל לצורך המצור או מתוך שיקולים כספיים. גם ביחס לברייתא חוזרת אפוא השאלה שהתעוררה ביחס לדרשת הספרי - מה גרם לחז"ל לדרוש את הפסוקים הפוך ממשמעותם הפשוטה?

בהמשך הסוגיה מובאים שני סיפורים על אמוראים שהתירו לכרות עצי מאכל שפגעו בגידולם של עצי מאכל אחרים. למסקנת הסוגיה, נראה שכל צורך מתיר כריתת עצי מאכל - ואפילו משיקולי כדאיות כלכלית. צריך אם כן להבין את הפער שבין פשט הפסוקים לאופן שבו התפרש האיסור על פי חז"ל.

בעל שו"ת חוות יאיר (קצה) הוטרד משאלה זו:

ויש לי קצת מבוכה בהאי ל"ת דשרי רבנן במזיק אילנות אחרים או במעולה לבנין. ופשטן של דברי המקרא במ"ש רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל אותו תשחית וכת ובנית מצור וכו' משמע דמעץ זה בונה סוללות ומצור על העיר ומ"מ דוקא מאילני שאינם של מאכל ואיך נתיר לצורך בנין וטעם כל דהו.

וכך הוא מיישב את הקושי:

וני"ל דגם חז"ל הרגישו בזה ובאשר בלתי מסתבר שתאסור התורה השחתת עץ מאכל אם נצרך למצור ולכיבוש השונא כ"ש אם מלחמת מצוה הוא לכן פרשו בברייתא רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק ור"ל דרישא דקראי אוסר השחתת עצי פרי דרך השחתה לנקום באויב כמו שאמר ג"כ בספרי שאין מונעים מהם אמת המים ונקטם הרמב"ם בהדדי ספ"ו ממלכים והדר אמר להתיר שניהם לצורך מצור. וקמ"ל שגם לצורך מצור יקדים סרק למאכל.

החוות יאיר נוגע בשתי נקודות שלהבנתו עומדות ברקע פרשנות חז"ל לפסוקים. נקודה אחת נובעת מהסברה שלא יתכן שהתורה תאסור לכרות עץ מאכל כאשר הוא נדרש לצורך המלחמה, ובייחוד אם מדובר במלחמת מצוה - הרי הסיטואציה של מלחמה היא פיקוח נפש שדוחה כל איסורים שבתורה, וודאי שבהקשר כזה התורה לא תאסור כריתת עץ מאכל. נקודה שנייה בנויה על דיוק לשון הפסוק "לא תִשְׁחִית אֶת עֵצָה" משמע שהתורה אסרה השחתה שמשמעה כריתת עץ מאכל ללא תכלית מלבד הרצון לנקום באויב. אולם במקרה שיש מטרה חיובית לכריתת העץ, למשל לצורך המצור, אזי היא איננה נחשבת כהשחתה.

על הנקודה השנייה עמד כבר הרמב"ן בפירושו לפסוק (דברים כ, ט):

אם כן, פירוש הפרשה לדעתם, [של חז"ל - נא"ר] שהזהירה תורה לא תשחית את עצה לכרות אותם דרך השחתה שלא לצורך המצור, כמנהג המחנות.

ניתן לסכם שבעקבות האופן שבו קראו חז"ל את הפסוקים, הגדרת איסור השחתת עץ פרי הצטמצמה למצבים של השחתה ללא תכלית וצורך.

הגדרת הצורך המתיר

על רקע דרשות חז"ל והסוגיה בפרק החובל, התעוררה מחלוקת בין הראשונים מה מוגדר כצורך שמצדיק השחתת עץ מאכל. נפתח בשיטת הרמב"ם שפוסק את איסור 'בל תשחית' במהלך העיסוק בהלכות מלחמה, בהלכות מלכים ומלחמותיהם (ו, ה):

אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו, שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה, ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין

אותו אם היה מזיק אילנות אחרים, או מפני שמזיק בשדה אחרים, או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה.

לדעת הרמב"ם, נאסרה קציצת אילן מאכל בדרך השחתה - לכן במקום צורך, כדי למנוע פגיעה בעצים אחרים או כאשר דמיו מרובים, מותר. פסק הרמב"ם מבוסס על דרשת הספרי ועל הברייתא והסוגיה בפרק החובל.

יש להעיר שהרמב"ם אינו מזכיר את ההיתר שעולה מדרשת הספרי להשחית עץ מאכל לצורך בניית המצור. אולם למרות ההשמטה ברור שהרמב"ם מודה להיתר במקרה כזה משום שלא מסתבר שדין בניית מצור מעץ מאכל יהיה חמור לדעתו משאר מצבי ההיתר שהרמב"ם הזכיר בהלכה ח.

מפורשים הדברים בפירושו של ר' דוד פארדו לספרי:

אמנם אם יש צורך בדבר כדי שלא להחזיק את האויבים פשיטא דשרי בכל מקום ולא הוצרך התנא ולא הרמב"ם ללמדנו זה ואתי במכל שכן מאילן המזיק לרבים דשרי למיקציה כדאיתא בגמרא בבא קמא צב עמוד א ופסקה הרמב"ם שם הלכות מלכים פרק ו הלכה ח כל שכן בכהאי גוונא שיש סכנה בדבר לתת כח ביד האויבים להתגבר עלינו.

עמדת הרמב"ם שצורך מתיר השחתת אילן מאכל באה לידי ביטוי גם בתשובה של הרמב"ם. הרמב"ם נשאל על עץ דקל שגדל בחצר הסמוכה לרשות הרבים. סיבה אחת לקצוץ את הדקל היא שישנו חשש שהרוחות יפילו אותו ושיגרם נזק מתוך כך. מלבד זאת, עוברים ושבים מנסים להשיר פירות מהדקל באמצעות זריקת אבנים, ועלול לבא מכך נזק לאנשים ולרכוש.

תשובת הרמב"ם (קיב):

התשובה: מותר לכרתו, כשצפוי ממנו אחד מאלו הנזקין וכן מותר לכרתו כדי להנות ממקומו או מדמי עציו, לפי שהתורה לא אסרה אלא לכרות על דרך ההשחתה לבד - אמר יתעלה לא תשחית את עצה וכו'. וכתב משה.

בתשובה זו מוסיף רמב"ם מצב היתר שאינו מפורש בסוגיה ובפסק הרמב"ם בהלכות, שגם לצורך מקום האילן מותר לעקור אותו. כך פסק גם הרא"ש על הסוגיה בפרק החובל (בבא קמא פרק ח, סוף סימן טו).

שאלה שלא מקבלת מענה בפסק הרמב"ם בהלכות מלכים היא האם מותרת השחתת עץ פרי לצורך פגיעה מוראלית באויב הנצור. הרמב"ם מתייחס לשאלה זו בספר

המצוות (לא תעשה נז) וקובע שהשחתה לצורך פגיעה מוראלית באויב אינה מוגדרת כצורך:

והמצוה ה-נז היא שהזהירנו מהשחית האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשיה ולהכאיב לבבם והוא אמרו יתעלה (סוף פרשת שופטים) לא נשחית את עצה כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות.

אמנם לדעת הרמב"ם צורך מתיר השחתת עץ מאכל, כפי שראינו, אבל לא כל צורך מתיר אותה והשחתה שנועדה "להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבבם" אינה מוגדרת כהשחתה לצורך. נראה שהגדרת ההשחתה המותרת לדעת הרמב"ם היא השחתה כזאת שמטרתה נובעת באופן ישיר ממעשה ההשחתה. לכן, כאשר האדם משחית את העץ לצורך שימוש בעץ או כדי למנוע פגיעה בעצים אחרים, פעולת כריתת העץ עצמה נועדה לצורך חיובי של שימוש בעץ או לצורך מניעת נזק. לעומת זאת, בהשחתה כדי להצר לאנשי העיר, במעשה הכריתה אין תועלת מיידית. השמועה על השחתת עצי המאכל תגרום פגיעה באויב בהמשך. ניתן לנסח את הדברים באופן אחר: לדעת הרמב"ם השחתה נאסרה, אבל כל פעולת כריתה שיש בה תועלת מיידית אינה נחשבת השחתה אלא כריתה לצורך. השחתה כדי להצר לאנשי העיר היא באמת השחתה, שכן אין בה תועלת כשלעצמה, אלא שאין מדובר בהשחתה 'סתמית' אלא בהשחתה 'לצורך'. לדעת הרמב"ם גם 'השחתה לצורך' לא הותרה אלא רק פעולת כריתה שאינה נחשבת השחתה כשיש בה תיקון מידי.

הרמב"ן (בהשגותיו על ספר המצוות, שכחת העשין ו) חולק על הרמב"ם בנקודה הזאת:

...ודע כי זו המצוה בעשה ולא תעשה שלה כשנצור על עיר להלחם עליה לתפשה שנצטוינו לחמול עליה כאשר נחמול על שלנו אולי נכבוש אותה, אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יחיו מהם כל זה מותר. לא אסרה תורה אלא השחתה בחנם. ולשון ספרי לבוא מפניך במצור קצצהו. ולשון הרב במצוה הזו (לא תעשה נז) איננו מכוון:

לדעת הרמב"ן, במצור בארץ ישראל נאסר להשחית את עצי המאכל כי אחרי כיבוש העיר העצים יהיו שלנו. אולם במצור בארץ אויב, מותר להשחית את עצי המאכל כדי להצר לאנשי העיר - והמטרה הזאת נחשבת כצורך שמתיר את ההשחתה. הרמב"ן מתנסח כך שהאיסור קיים רק בהשחתה בחנם - "לא אסרה תורה אלא השחתה בחנם", אבל כשיש מטרה להצר לאנשי העיר אין הדבר מוגדר כהשחתה

בחנם. הרמב"ן מסיים את דבריו במשפט "ולשון הרב במצווה זו איננו מכוון", ונראה שכוונתו לדברי הרמב"ם שאוסר להשחית עץ מאכל כדי להצר לאנשי העיר.

מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בהגדרת איסור השחתת עצי מאכל באה לידי ביטוי בהקשר נוסף:

בספר מלכים ב פרק ג (יט), מתנבא אלישע הנביא על הניצחון במלחמה על מואב:

וְהִפְיֵתֶם כָּל עֵיר מְבָצָר וְכָל עֵיר מְבַחֵר וְכָל עֵץ טוֹב תְּפִילוּ וְכָל מַעֲיֵנֵי מַיִם תִּסְתַּמּוּ וְכָל הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה תִּכְאָבוּ בְּאַבְנֵים:

חלק מתמונת הניצחון של נבואת אלישע היא השחתת עצי פרי וסתימת מעיינות מים. צריך אם כן להבין מה היחס בין נבואת אלישע לפסוק בספר דברים שאוסר השחתת עצי פרי במלחמה.

מדרש תנחומא (בבב[ר] פינחס ה) בפרשת פנחס מתמודד עם הקושי ומציג אותו כדו-שיח בין אלישע הנביא ללוחמים:

ועוד אמר להם (המואבים יפלו בידכם) [ונתן את מואב בידכם] והכיתם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתומו (מלכים ב ג, יח - יט), אמרו לו והא כתיב לא תשחית את עצה (דברים כ, יט), ואתה אומר כן?! אמר להם על שאר האומות צוה, וזהו נקלה ובזויה היא, שנאמר ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם (מלכים ב ג, יח), וקתיב לא תדרוש (את) שלומם וטובתם (דברים כג, ז), אלו האילנות טובים, לכך נאמר צרור את המדינים.

תשובת אלישע ללוחמים שאיסור השחתת עצי פרי נאמר במלחמת שאר האומות ולא במלחמת מואב שהיא אומה "נקלה ובזויה". רש"י (מלכים ב' ג, יט) מצטט את המדרש בדרך שאלה ותשובה:

וכל עץ טוב תפילו - אף על פי שנאמר (דברים כ, יט) לא תשחית את עצה, כאן התיר לכם שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו. וכן הוא אומר (דברים כג, ז) לא תדרוש שלומם וטובתם אלו האילנות הטובים שבהם:

הרמב"ם בהקדמתו למשנה מיישב את הקושי בדרך אחרת:

וכמו שעשה אלישע בצוותו לישראל במלחמת מואב לכרות עצי פרי, והוא אמרו וכל עץ טוב תפילו וכבר הזהיר ה' על כך באמרו לא תשחית את

עצה לנדח עליו גרון, ולו שאלו את אלישע האם בטלה מצוה זו ומותר לנו להבא לכרות עצי פרי כשנצור על עיר, היה אומר שאסור לעשות כן, אבל נעשה זאת עכשיו.

הרמב"ם מביא את דברי אלישע כדוגמה וראיה לכך שיש לנביא סמכות לעקור דבר מן התורה בהוראת שעה.

המשותף לפרשנות רש"י והרמב"ם שההוראה של אלישע הנביא להשחית עצי פרי בשעת מלחמה היא הוראה מקומית שלא ניתן ללמוד ממנה להקשרים אחרים.

כיוון שלישי בהסבר היחס בין נבואת אלישע ופסוקי פרשת שופטים אנו מוצאים בדברי הרמב"ן שהזכרנו. בהשגותיו לספר המצוות (שכחת העשין ו) מבחין הרמב"ן בין השחתת עצי פרי במלחמה בארץ ישראל למלחמה שמתקיימת מחוץ לגבולות הארץ:

שנצטוינו לחמול עליה כאשר נחמול על שלנו אולי נכבוש אותה, אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יחיו מהם כל זה מותר.

הרמב"ן מזכיר את לשון הפסוק במלכים "כל עץ טוב" בהקשר של השחתת המותרת כאשר המלחמה נערכת בארץ אויב. היות ומלחמת מואב נערכה בארצם במואב, לא נאסר להשחית עצי מאכל. לדעת הרמב"ן איסור השחתת עץ פרי במלחמה חל רק במצבים שבהם לאחר המלחמה נוכל בעצמנו להשתמש בעצי הפרי הללו, אולם כאשר המלחמה מתקיימת מחוץ לגבולות הארץ למשל, אין איסור להשחית את עצי הפרי כל עוד אין ההשחתה לחינם ממש - אפילו "כדי להצר לאנשי העיר".

לסיכום, הרמב"ם ורמב"ן מפרשים את היתר השחתת אילן מאכל במלחמת מואב לשיטתם. לדעת הרמב"ן שמותר להשחית אילן מאכל בארץ אויב כדי לצער את אנשי העיר, הוראת אלישע מתאימה להלכה המקובלת. הרמב"ם, שסובר שלא הותר הדבר, נאלץ לפרש את הוראת אלישע כהוראת שעה שלא על פי ההלכה.

מישור הסכנה

בסוגיית איסור השחתת עצי מאכל ישנו היבט נוסף שמשפיע על האיסור מלבד ההיבט ההלכתי הצרוף, והוא היבט הסכנה. המקור לחשש מסכנה בהשחתת עצי מאכל מהסוגיה בפרק החובל (בבא קמא צא, ב):

אמר רבי חנינא: לא שכיב שיבחת ברי, אלא דקץ תאינתא בלא זמנה.

ר' חנינא מתייחס למות בנו שיבחת כעונש על כך שקצץ עץ תאנה לפני זמנו.

נחלקו האחרונים בפרשנות מימרת ר' חנינא: האם מות שיבחת נבע מכך שקצץ תאנה שהיה אסור לקצוץ, או שעל אף שלפי ההלכה מותר היה לקצוץ, נענש שיבחת? על פי ההצעה הראשונה, הסכנה תלויה בהלכה והחידוש הוא שקציצת עצי מאכל מלבד היותה איסור יש בה גם סכנה. לפי ההבנה השנייה, הסכנה אינה תלויה בהלכה וקיימת גם במצבים שבהם על פי ההלכה מותר לקצוץ את עץ המאכל.

מפסק החכמת אדם (שער איסור והיתר סח, ז) משמע כאפשרות הראשונה, שהסכנה תלויה באיסור אבל במקום שאין איסור גם אין סכנה:

אסור לקצוץ אילן מאכל העושה פירות והוא סכנה ואם הוא סמוך לאילנות אחרים שחשובים יותר ממנו והוא מכחיש אותן וכן אם צריך למקומו מותר לקוץ (ט"ז ס"ק ו):

החכמת אדם קובע במפורש שהסכנה מצויה רק כאשר יש איסור בהשחתה. אולם מתשובת ר' יעקב עמדין בשאלת יעב"ץ (א, עו) עולה כאפשרות השנייה:

אי נמי לכולי עלמא נמי איכא סכנתא [ולא רק לחסידים]. אף על גב דשרי מדינא כהאי גוונא דלית ביה משום איסור דהשחתה. ודקאמר רבינא אם היה מעולה בדמים מותר, משום איסור קאמר. ואפילו הכי אית ביה משום סכנתא... הכי נמי נימא אנן בנידון דידן שלא נאמר בו מותר. להוציא מכלל סכנה. כדמוכח משכחת [שיבחת] כנזכר ואי לאו הכי מאי אתי ר' חנינא לאשמועינן?

לדעת ר' יעקב עמדין הסכנה קיימת תמיד בכל עקירת עץ מאכל גם במצבים שבהם העקירה מותרת על פי ההלכה. יש בכך חידוש גדול שההיתר ההלכתי לא מבטל את הסכנה ולסכנה יש עמידה עצמאית במנותק מעולם האיסור וההיתר.

דברים דומים עולים מדברי האדמו"ר ממונקץ' בשו"ת מנחת אליעזר (ג, יג):

משמע דהך דר' חנינא משום סכנה דשכיב שיבחת בריה דקץ תאינתא היינו תאינה סתם כל דהו גם אם לא היו טעין קבא מכל מקום סכנה איכא דאם לא כן ונאמר דמיירי בטעין קבא קשה לומר דבנו שיבחת היה כל כך עבריין לילך ולקוץ ולעבור על לאו דאורייתא בפרהסיא ומדוע לא יירא מפני אביו ומדוע לא מחה בו אביו באמת אלא ודאי דלא היו טעין קבא על

כרחק הקיל בעצמו מפני שמותר על פי דינא וגם לא מחה בו אביו ונראה
אחר כך כששכיב דסכנה איכא גם בלא טעין קבא.

בתשובה זו עוסק המנחת אליעזר ביישוב הנהגות שנזכרו בצוואת ר' יהודה החסיד
מהשגות של כמה חכמים שהשיגו על הצוואה. בהקשר של איסור השחתת עץ מאכל
מובא בצוואת ר' יהודה החסיד:

מה. אילן העושה פירות אין לקצץ אותו.

מהקביעה הסתמית "אין לקצץ אותו" משמע שגם במצבי היתר הלכתיים אין לקצוץ
מחשש לסכנה. האדמו"ר ממונקץ' מבסס את קביעת ר' יהודה החסיד על מימרת
ר' חנינא. ברור לו ששיבחת נהג כשורה, ולמרות זאת אמר ר' חנינא שנענש בגלל
הסכה - ומשמע שהסכנה קיימת גם כאשר אין איסור בקציצה.

בתשובות אחדות של האחרונים, אנו מוצאים שנמנעו מלהורות היתר לקצוץ אילן
מאכל אפילו במצבים שעל פי ההלכה הדבר מותר. אחת הדוגמאות לכך מופעה
בשו"ת פאר אהרן (יד):

והנה האמת אגיד שבדברים הנוגעים בעניני סכנה חמירא סכנתא
מאיסורא. כמה פעמים אשר נשאלתי על דברים אלו כענין קציצת אילן
ואני משמיט את עצמי מלומר היתר ואף שיש הרבה צדדים להתיר, מפני
טעם הכמוס - ולכהאי גוונא אני אומר הטעם, שבדברים אלו ההמון עם
מקפידין על זה בפרט אשר נאמר בצוואת ר' יהודה החסיד בסתם שלא
לקצוץ אילן מאכל, ואין מחלק בין עילוי בדמים וכו', משמע שמצד הסברה
הוא אפילו בעילוי דמים כמו שיטת היעב"ץ, ואם אני אומר להם היתר אם
חס ושלום לא יצליח הענין אזי כל תלונותיהם על הרב, ואם השואל תלמיד
חכם גם כן איני אומר לו היתר רק אני נושא ונותן עמו בהלכה זו ואני איני
אומר לך לא איסור ולא היתר ומאן דקפד מקפידין, אני גברא קפדנא
אנא אבל אתה אם לא תקפיד לא יקפידון בהדיך ועתה תוכל לעשות מה
שתרצה בבירור הלכה אשר בארתי לך, ואם כן מזה יראה כהאי גוונא כמה
אני מונע בכל דאפשר מלחוות דעתי העניה בענין הזה...

בעל שו"ת פאר אהרן נשאל האם מותר לעקור עץ מאכל שניטע בבית קברות משום
שיש בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". מבחינה הלכתית הנטייה שלו להתיר אולם
הסכנה גורמת לו להשתמט מהוראה בנושא.

דוגמה נוספת ניתן להביא מפוסק בן דורנו, הרב מנשה קליין בעל שו"ת משנה הלכות, שנשאל האם מותר לקצוץ עץ תות שפירותיו נושרים בכמויות גדולות ומלכלכים את השטח שסביב העץ. בתוך תשובתו (שו"ת משנה הלכות יט, קח) הוא כותב את הדברים הבאים:

ולפי עניות דעתי, הגם כי יש בזה מקילין באופנים שונים, מיהו אני מיראי הוראה ובפרט בדיני סכנת נפשות, שעם כל זה עומדין לנגדינו דברי התנא (בבא קמא דף צא, עמוד ב). אמר רבי חנינא לא שכיב שיבחת ברי, אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. ומסתמא בריה דרבי חנינא נמי היה לו טעמים לקוץ, דבלא שום טעם ודאי לא היה קץ, דעל כל פנים איכא 'בל תשחית'. אלא שהיה צריך לו לקוץ, ואפילו הכי תלה במה שתלה. ועיין בשו"ע (חו"מ שפב, א), ובט"ז (יו"ד קטז, סעיף קטן ו) שציין עליו מעלת כבוד תורתו. ומאן ספין ליכנס ולהכניס עצמו או אחרים חס ושלום בסכנה בעשיית חילוקים שלנו.

אולם נראה שהשיטה הרווחת בין הפוסקים היא להתיר ולא לחשוש לסכנה במצבים שבהם על פי ההלכה הדבר מותר.

הט"ז (יו"ד קטז, ו) מונה מספר הלכות שיש בהן משום סכנה ולא נזכרו בטור ובשולחן ערוך. אחת ההלכות שהוא מונה היא איסור קציצת אילן מאכל משום סכנה. בהמשך הדברים מזכיר הט"ז את שיטת הרא"ש ומציין שהוא הכריע כדעתו הלכה למעשה:

וכתב הרא"ש שם וכן אם היה צריך למקומו מותר עד כאן לשונו ומזה התרתי לאחד שהיה לו קרקע עם אילנות לקוץ האילנות אף על פי שיש בהם פירות כדי לבנות בית דירה עליה ותמהתי שבטור לא הביא דין זה בשום מקום מן קציצת האילן הנזכר לעיל רק בסמ"ג סימן רכט הביאו:

משמע שהט"ז לא חשש לסכנה במצבים שבהם הקציצה מותרת על פי ההלכה.

בשו"ת יביע אומר (חלק ה' י"ד, יב), נשאל הרב עובדיה האם מותר לחרות אילן מאכל לצורך הרחבת הדירה. כדרכו, מסכם הרב עובדיה את הנושא וחותם את התשובה במשפטים הבאים:

סוף דבר הכל נשמע, שהעיקר להלכה שמותר לקצוץ אילני מאכל כדי להרחיב דירתו אשר היא כיום דחוקה ומצומצמת למשפחה ברוכת הילדים ה' עליהם יחיו, ואין בזה חשש סכנה כלל, ועל צד היותר טוב נכון לשכור גוי לקצוץ האילנות.

לסיכום הפרק הזה ניתן לקבוע שבעקבות הסכנה יש מהפוסקים שהכריעו למעשה כפשט הפסוקים ואינם מתירים השחתת אילן מאכל בשום מצב ואפילו במקום צורך. לעומתם העמדה הרווחת שאין להתחשב בסכנה במצבים שבהם הקציצה מותרת על פי ההלכה.

טעם האיסור והשפעתו על גדרי האיסור

נראה שניתן להצביע על זיקה אפשרית בין טעם איסור השחתת עץ מאכל לגדרי האיסור.

טעם האיסור אמנם מפורש בפסוק (דברים כ, יט):

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדָה לְבֵא מִפְּנֵיךָ בַּמָּצוֹר.

אולם ישנן כמה פרשנויות לפסוק שנובעות מהן הבנות שונות בטעם האיסור.

נפתח בטעם האיסור לדעת ר' מנחם ריקנאטי על הפסוק (דברים כ, ה):

וטעם לא תשחית את עצה (שם יט), כבר ידעת מאמר רבותינו ז"ל (בראשית רבה י, ו) אין לך כל עשב ועשב למטה וכו', והנה בהשחיתו למטה פוגם למעלה, אמנם אם אינו טוען פירות כבר פסק כחו, והבן מאמר רבותינו ז"ל (בבא קמא צא, ב) לא שכיב שכבת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמניה, וזהו כי האדם עץ השדה כפשוטו, ואמרו רבותינו ז"ל בפרקי רבי אליעזר (כא) בשעה שכורתין עץ אילן שעושה פרי, הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע, וכן בשעה שהנפש יוצאה מן הגוף:

לדעת הריקנאטי, הפסוק "כי האדם עץ השדה" מתפרש כפשוטו, דהיינו שיש דמיון בין עץ מאכל לאדם וממילא יש גם הקבלה בין השחתת עץ מאכל לניתוק הנשמה מהגוף. הריקנאטי מסתמך בדבריו על מימרת ר' חנינא ועל האמור בפרקי דר' אליעזר (ד) בנוגע לקשר שבין כריתת עץ מאכל ליציאת הנפש מהגוף:

שישה קולן הולך מסוף העולם ועד סופו ואין קולן נשמע, ואלו הן: בשעה שכורין את העץ האילן שהוא עושה פרי, הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע. ובשעה שהנשמה יוצאת מן הגוף, הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע.

דומה שפרשנות הריקנאטי לטעם המצווה יכולה להוות בסיס לשיטת היעב"ץ וסיעתו שלא הותר לקצוץ עץ מאכל בשום מצב משום סכנה. על פי הריקנאטי שהשחתת עץ

מאכל מקבילה במובן כל שהוא להריגת אדם, היא נתפסת כדבר חמור ביותר וממילא מסתבר ששום צורך אינו מתיר את ההשחית.

בדברי הראשונים אנו מוצאים פירושים נוספים לפסוק "כי האדם עץ השדה". כך מפרש את הפסוק ר' אברהם אבן עזרא (דברים כ, ט):

כי האדם עץ השדה, והטעם: כי חיי בן אדם הוא עץ השדה. וכמוהו: כי נפש הוא חובל (דברים כד, ו), כי חיי נפש הוא חובל.

לפי האבן עזרא, טעם האיסור הוא משום שחיי האדם תלויים בפירות של עץ השדה וממילא לא ראוי להשחית אותו.

רבינו בחיי (שם), לאחר שמביא את פירושו של האבן עזרא, מציע פירוש משלו:

ולפי דעתי כי "האדם" נמשך אל "לא תכרות", ובאור הכתוב: כי לא האדם עץ השדה שיבא מפניך במצור כמו האדם, ואין מפעולות עם חכם ונבון להשחית הדבר הראוי ללא תועלת, ולכך אין לך להוציא כח בזה לכרות עץ השדה אלא שתשמור מהשחית אותו ומהזיקו ותקח ממנו התועלת, זהו "כי ממנו תאכל" ואם אתה משחיתו נמצאת מזיק ומפסיד התועלת.

רבנו בחיי קורא את הפסוק "כי האדם עץ השדה" בסימן שאלה. האם עץ השדה הוא אדם?! הרי המלחמה מתנהלת כנגד האדם האויב, ולא נגד העץ שאינו אויב ולא ראוי להשחיתו בחנם! יש פגם מוסרי בהשחית עץ מאכל שניתן להפיק ממנו תועלת ולכן לא ראוי ל"עם חכם ונבון" להשחית עץ מאכל ללא צורך.

לרשב"ם (שם) יש קריאה שלישית בפסוק:

כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור - כל כי שאחרי לא מתפרש אלא. אותו לא תכרת אלא עץ השדה לבא האדם מפניך במצור, אותו תכרות, הם הקרובים לעיר שנסתרים בהם אנשי העיר הבורחים מפניך ובאים בתוך העיר כדכת' ותבא העיר במצור. כי האדם [עץ השדה] אלא האדם עץ השדה, אלא עץ השדה האדם לבא מפניך במצור שגורם את האדם לבא מפניך במצור:

רשב"ם קורא את המילים "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור" כמסייגות את איסור השחית עץ מאכל. רק עץ מאכל שגורם לאדם להחזיק במצור כמו עצי מאכל שמהווים מחסה לאויב הנצור, מותר להשחית.

לא מצאתי התייחסות מפורשת של הרמב"ם לטעם האיסור, אבל נראה שפירושיהם של אבן עזרא, רבנו בחיי והרשב"ם יכולים להיות בסיס להגדרות הרמב"ם לאיסור. על פי שלוש השיטות הללו, איסור ההשחתה קיים רק כאשר מדובר על השחתה ללא תועלת. אולם במצבים שבהם יש צורך בעץ עצמו או צורך אחר בכריתתו, הדבר מותר משום שאין בזה משום השחתה.

הזיקה בין טעם האיסור לגדריו לשיטת הרמב"ן מפורשת בדברי הרמב"ן עצמו בפירושו לתורה. לאחר שקובע הרמב"ן שעל פי חז"ל מותר להשחית עץ מאכל לצורך המצור, כותב הרמב"ן את המשפטים הבאים (דברים כ, יט):

והטעם, כי הנלחמים משחיתים בעיר וסביב הארץ אולי יוכלו לה, כענין שנאמר (מלכים ב, ג, יט) וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו. ואתם לא תעשו כן להשחיתה, כי תבטחו בשם שיתן אותה בידכם. כי האדם עץ השדה הוא, ממנו תאכל ותחיה, ובו תבוא העיר מפניך במצור, לומר אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר, וגם בהיותך במחנה לבא מפניך במצור תעשה כן.

בפירושו לתורה מוסיף הרמב"ן שטעם איסור השחתת עץ פרי קשור למידת הביטחון בה' שעתיד למסור את העיר בידינו. להבנת הרמב"ן, הפסוק "כי האדם עץ השדה" מתייחס לישראל שיוכלו ליהנות מפירות העץ לאחר כיבוש העיר. לכן, השחתת עצי מאכל מבטאת חוסר ביטחון בה', העתיד למסור את העיר בידינו כך שנוכל ליהנות מפירות עצי המאכל של האויב. היות וטעם האיסור לדעת הרמב"ן הוא חוסר ביטחון בה', מתבקשת המסקנה שכל צורך מתיר להשחית עצי מאכל של האויב. ממילא, כאשר המלחמה מתנהלת מחוץ לגבולות הארץ, מותר להשחית את עצי המאכל כדי להצר לאנשי העיר הנצורה: כל מטרה תצדיק השחתה ותוכיח שההשחתה אינה נובעת מחוסר ביטחון בה'.

הקביעה הזאת עולה בקנה אחד עם דברי הרמב"ן בהשגות לספר המצוות שצוטטו לעיל:

אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יחיו מהם כל זה מותר. לא אסרה תורה אלא השחתה בחנם.

לסיכום הדברים עד כה, עמדנו על המעבר מפשט הפסוקים שאוסרים השחתת עץ מאכל באופן גורף, לפרשנות חז"ל שמצמצמת את האיסור ומתירה השחתה במקום

צורך. עמדנו על מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בהגדרת הצורך שמתיר השחתה ועסקנו במישור הסכנה שלפי חלק מהדעות מחזיר את מצב האיסור למקורו כפשט הפסוקים שלא ניתן להתיר השחתת עץ מאכל בשום מצב.

נראה שדרך המלך של הפסיקה בעקבות הט"ז היא שבמקום צורך מותר להשחית עץ מאכל ולא לחוש לסכנה. מצד שני, היות ומדובר באיסור דאורייתא, ראוי לחוש לשיטת הרמב"ם ולא להתיר השחתה שאין בה צורך מידי אלא לצורך מטרות משניות, כדוגמת השחתה להצר לאנשי העיר שנאסרה לדעת הרמב"ם.

אם נחזור לשאלת הפתיחה, עקירת עצי מאכל של האויב מותרת בכל מצב שבו יש צורך מבצעי או צורך אחר. אין צריך לומר שכל שיקול מבצעי שיש בו פיקוח נפש מתיר עקירה. לכן אם יש חשש שמחבלים מסתתרים או יסתרו במטע או שינצלו את המטע בכל דרך אפשרית כדי לפגוע בחיילים או באזרחים, ודאי שמותר לעקור את העצים. גם בצורך שאינו מבצעי ואין בו שיקול של פיקוח נפש מותר לעקור עצי פרי. אולם, במצבים שאין בעקירה צורך מכל סוג שהוא אלא היא עקירה שנובעת מתחושות נקם, נראה שלדעת הרמב"ם הדבר יהיה אסור.

השחתת רכוש שאינו עצי מאכל

עד עתה עסקנו בהשחתת עצי מאכל, שהוא האיסור המפורש בכתוב. שאלה נוספת מתעוררת בנוגע לאיסור השחתת דברים שאינם עצי פרי. בסוגיות מוזכר בכמה הקשרים שיש איסור 'בל תשחית' בהשחתת דברים אחרים, כמו למשל בסוגיה בשבת (קכט, א):

אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל: הקיז דם ונצטנן - עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. שמואל צלחו ליה תכתקא דשאגא. רב יהודה צלחו ליה פתורא דיונה, לרבה צלחו ליה שרשיפא. ואמר ליה אביי לרבה: והא קעבר מר משום בל תשחית! אמר ליה בל תשחית דגופאי - עדיף לי.

הגמרא מביאה סיפורים אחדים על אמוראים שלאחר הקזה שרפו עבורם חפצים שונים בעלי ערך כדי לחמם את גופם. הסיפור האחרון עוסק ברבה ששרפו עבורו ספסל עץ לאחר הקזת דמו. אביי הקשה על רבה כיצד אפשר זאת, והרי יש בכך משום 'בל תשחית' - ועל כך רבה השיב ש'בל תשחית' של גופו חמור יותר מ'בל תשחית' של הספסל שנשרף במדורה. כלומר, גם בקרב איסור זה יש סדר עדיפויות, וגם פגיעה בגוף נחשבת 'בל תשחית'. בכל אופן, עולה מהדיון של אביי ורבה שיש איסור 'בל תשחית' בחפצים ועצמים שאינם עץ מאכל.

עולה אפוא שאלת תוקף איסור 'בל תשחית' בדברים אלו, אם נאסר מהתורה או שאיסור תורה קיים רק בהשחתת עצי מאכל ואילו השחתת שאר הדברים נאסרה מגזירת חכמים.

בספר המצוות (לא תעשה נז) כתב הרמב"ם שהשחתת כל דבר נאסרה מהתורה, ויש בה חיוב מלקות:

וכן כל הפסד נכנס תחת לאו זה, כגון מי שישרוף בגד לריק או ישבר כלי לריק גם כן הנה הוא עובר משום לא תשחית ולוקה.

כדעת הרמב"ם סובר גם החינוך (שופטים, מצוה תקכט):

שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, ועל זה נאמר (דברים כ, יט), לא תשחית את עצה וגוי ואותו לא תכרות. וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, ובכל ענינים אלו ובכל כיוצא בהם שיהיה בהם השחתה יאמרו זכרונם לברכה תמיד בגמרא (קידושין לב, א) והא קא עבר משום בל תשחית. ומכל מקום אין מלקין אלא בקוצץ אילני מאכל שהוא מפורש בכתוב, אבל בשאר ההשחתות מכין אותו מכת מרדות.

אולם עמדת הרמב"ם בספר המצוות עומדת בסתירה לדבריו בהלכות מלכים (ו, י):

ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בנין, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחתה, עובר בלא תשחית, ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם.

בנוגע לענישה יש סתירה הכרחית בין עמדת הרמב"ם בספר המצוות שלפיה לוקה מהתורה לעמדתו בהלכות מלכים שלפיה אינו לוקה אלא מכת מרדות מדרבנן. בנוגע לסתירה הזאת צריך לומר שהרמב"ם חזר בו בהלכות ממה שכתב בספר המצוות. אולם בנוגע לתוקף החיוב, נחלקו מפרשי הרמב"ם אם בהלכות מלכים חזר הרמב"ם לסבור שאין איסור תורה בשאר דברים ולכן אינו לוקה, או שגם בהלכות מלכים סובר הרמב"ם שתוקף האיסור מהתורה כעמדתו בספר המצוות - אלא שאין ענישה מהתורה. הסוברים כאפשרות השנייה, שלדעת הרמב"ם תוקף האיסור מהתורה, הציעו הצעות שונות מדוע סובר הרמב"ם בהלכות מלכים שאין ענישה מהתורה בשאר דברים אלא מכת מרדות מדרבנן.

הרדב"ז (מלכים ה, י) סובר שלדעת הרמב"ם יש איסור תורה בהשחתת שאר דברים, והסביר מדוע לדעת הרמב"ם לא לוקים על איסור זה:

וא"ת מ"ש קוצץ אילנות דלוקה ומ"ש משבר כליו דאינו לוקה והא בכולהו עבר משום בל תשחית. וי"ל דהזהרת קוצץ אילנות מאותו לא תכרות כדאיתא פ"ב דמכות ומשמע דקרא דלא תשחית את עצה לא אתי ללאו אלא שלא יכרות אותו דרך השחתה:

הרדב"ז מבסס את דבריו על הסוגיה במכות (כב, א):

מתקיף לה רבינא: וליחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות, ואזהרתיה מהכא - כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות!

מקושיית רבינא עולה שחיוב מלקות על קציצת אילן מאכל נובעת מאיסור "ואותו לא תכרות", אבל על איסור "לא תשחית" לא לוקים. אם כן, רק בהשחתת עץ מאכל שיש בו מלבד איסור "לא תשחית" גם לאו ד"לא תכרות" לוקים - אבל בהשחתת שאר דברים שיש רק לאו ד"לא תשחית" אין חיוב מלקות.

החתם סופר (חו"מ ה, כז) ממשיך את דרכו של הרדב"ז ומסביר מדוע אין מלקות על איסור "לא תשחית":

והנלע"ד דלא תשחית כולל כמה דברי' וענינים ואין לוקה על לאו זה דה"ל כלאו שבכללות אבל לאו דממנו תאכל ואותו לא תכרות מיוחד לעושה פירות לחוד ועל זה לוקין

החתם סופר מניח שהיות ואיסור "לא תשחית" כולל מצבים שונים של השחתה הוא מוגדר כלאו שבכללות שאין לוקים עליו.

גם המנחת חינוך (שופטים, מצוה תקכ"ט, א) סובר שלדעת הרמב"ם כל ההשחתות אסורות מהתורה, אך הוא מציע הסבר אחר לכך שאין בהשחתת שאר דברים מלקות מהתורה:

והנה על אילן מאכל לוקה ועל שאר דברים אין לוקין ונראה דעל הלאו עוברים רק דאין לוקין כיון דאינו מפורש בקרא רק אילן מאכל וכ"נ מדברי הר"מ.

המנחת חינוך מחדש שלדעת הרמב"ם יש מלקות רק על איסורים המפורשים בתורה ולכן על השחתת עץ מאכל לוקים כי הוא מפורש בכתוב. לעומת זאת, על השחתת שאר דברים שאינם מוזכרים בפסוק, אף על פי שהם כלולים באיסור "לא תשחית" שנאמר בתורה - לא לוקים.

אולם יש שסברו כאפשרות הראשונה שהזכרה לעיל שלדעת הרמב"ם אין איסור תורה בהשחתת שאר דברים ולכן אין ענישה מהתורה - ומה שכתב הרמב"ם "עובר בלא תשחית", אין כוונתו לאיסור תורה אלא איסור דרבנן משום "לא תשחית". כך למשל כותב המשנה למלך (מלכים ו, ח) בשם מהר"י בסאן:

א"ה [= אמר הכותב] ראיתי לאחד מגדולי האחרונים שהקשה על דברי הרב כ"מ דמאי ראייה מייתי מההוא דקרע מאניה ומההוא שהיו שורפים כסאות למילף מינייהו דשלא בשעת המצור איכא בל תשחית דההיא ע"כ בל תשחית דרבנן הוא דגזרו בכל דבר אפילו שאינו אילן. תדע שרבינו עצמו כתב לקמן ולא האילנות בלבד אלא כל המשבר כלים עובר בבל תשחית ואינו לוקה אלא מדבריהם א"כ הרב דקא מהדר למילף אילנות שלא במצור אין ראייתו ראייה כלל. ותירץ בדוחק דכוונת הרב לומר דאילו לא היה אסור מן התורה אלא אילנות ובמצור לא היו אוסרים חכמים שאר דברים שאינן אילנות ושלא במצור דהו"ל כעין גזרה לגזרה ודוק מהר"ר יחיאל באסאן מכ"י כך מצאתי.

הכסף משנה הביא ראייה שאיסור 'בל תשחית' נוהג גם שלא בשעת מצור מהסוגיות שעוסקות באיסור השחתת דברים שאינם עצי מאכל. מהר"י בסאן הקשה עליו שאין להביא ראייה משאר דברים לעצי מאכל שלא בשעת מצור, כיון שאיסור שאר דברים אינו מהתורה אלא מדרבנן. תשובתו של מהר"י בסאן לשיטת הכסף משנה היא שלולי הייתה התורה אוסרת עצי מאכל שלא בשעת מצור, לא היו גוזרים חכמים על שאר דברים.

מקושיית מהר"י בסאן על הכסף משנה ותירוצו, מתברר שלדעתו תוקף איסור "לא תשחית" בשאר דברים הוא מדרבנן. כך סובר גם ר' יחזקאל לנדאו בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא, יו"ד י):

וז"ל הרמב"ם... הרי ששאר השחתות שאינן קציצת עץ מאכל הוא רק מדבריהם באיסור בל תשחית:

עלה בידינו שיש מחלוקת בין האחרונים בפרשנות הרמב"ם, אם תוקף איסור 'בל תשחית' בשאר דברים הוא מהתורה או מדרבנן. אולם נראה שגם לדעת הסוברים שהרמב"ם אוסר מהתורה השחתת שאר הדברים, הגדרת 'השחתה' בדברים אלו אינה כהגדרת השחתה בעץ מאכל. ניתן להביא ראייה לדבר מלשון הרמב"ם (מלכים ו) בהלכה ט בנוגע להשחתת עץ סרק:

כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו.

קביעת הרמב"ם שמותר להשחית עץ סרק "ואפילו אינו צריך לו" עומדת לכאורה בסתירה לדבריו בהלכה י שגם שאר דברים שאינם עץ מאכל נאסרו בהשחתה משום "לא תשחית", ולא מסתבר שמעמד עץ סרק יהיה גרוע משאר דברים שנאסרה בהם השחתה. לכן נראה לפרש את כוונת הרמב"ם בהלכה ט שגם אם אינו צריך לעץ עצמו אלא קוצץ אותו משיקולי צורך אחרים ואפילו צרכים עקיפים, הדבר מותר - בניגוד לעץ מאכל.

לסיכום, גם בשאר דברים שאינם עץ מאכל יש איסור השחתה. נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם אם מדובר באיסור תורה או דרבנן. בכל אופן, הגדרת השחתה בשאר דברים רחבה יותר מהגדרת השחתה בעץ מאכל - וכל צורך, אפילו עקיף, מתיר השחתה בשאר דברים.

למעשה עולה מהדברים שפעולות השחתה סתמיות אסורות גם בשאר דברים שאינם עץ מאכל ואין הבחנה לעניין זה בין שעת שגרה לשעת מלחמה.

אחתום מעין הפתיחה שמטרת המאמר לעורר את המודעות לאיסור 'בל תשחית' בשעת מלחמה. יכולה להתפתח תפיסה שגויה שבשעת מלחמה ההשחתה 'הותרה' ולא 'דחויה'. לאחר עיון במקורות, ניתן לסכם שישנם מצבי היתר להשחית עצי מאכל, וודאי ששאר דברים, אולם צריך לשקול בכל מקרה לגופו האם ההשחתה מותרת או אסורה. ברור שבכל סיטואציה של צורך בטחוני שהוגדר על ידי דרגי הפיקוד בשטח, ההשחתה מותרת.